

Sammanfattning

Den totala alkoholkonsumtionen i befolkningen i Sverige har minskat sedan mitten av 00-talet. Bland tonåringar är dagens konsumtionsnivåer historiskt låga. Män dricker mer alkohol än kvinnor men över tid har skillnaden mellan mäns och kvinnors självrapporterade alkoholkonsumtion minskat. Andelen i befolkningen som provat narkotika har varit relativt oförändrad under 00-talet, efter en uppgång under föregående årtionde. Dock finns tecken på att användningen blivit något mera intensiv bland yngre vuxna och de indikationer som speglar allvarligare former av narkotikaanvändning pekar på en försämrad situation. Användning av snifffnings- och dopningsmedel är relativt sällsynta fenomen i Sverige och inga större förändringar har iakttagits under 00-talet. Tobakskonsumtionen har minskat i Sverige under 00-talet.

Alkoholutvecklingen

Tillgängligheten till alkohol har ökat över tid avseende antal serveringstillstånd och Systembolagsbutiker. När det gäller priset på alkohol så har det varierat över tid men ökat i detaljhandeln under de allra senaste åren. Tidsserien för alkoholens pris på servering är relativt kort, 2007–2014, men under denna period har såväl sprit som vin och starköl blivit dyrare.

Mellan toppåret 2004 och 2015 har den totala alkoholkonsumtionen minskat med ungefär 1,4 liter ren alkohol per person femton år och äldre. Dock är den totala konsumtionen 2015 ungefär 0,4 liter högre än vad den var 2001. Män dricker mer alkohol än kvinnor men över tid har skillnaden mellan mäns och kvinnors självrapporterade alkoholkonsumtion minskat. Skolungdomars (årskurs 9) alkoholkonsumtion ökade under 90-talet fram till början av 00-talet för pojkar och till mitten av 00-talet för flickorna. Därefter har det skett minskningar för båda könen. I årskurs 2 på gymnasiet finns konsumtionsdata att tillgå från 2004 och dessa data visar också på minskande konsumtion bland både pojkar och flickor sedan mitten av 00-talet.

Alkoholrelaterade DALYs har totalt sett minskat i Sverige under de senaste decennierna. Under senare år har nästan sex procent av den svenska befolkningen beräknats vara beroende av eller missbruka alkohol. I trafiken har, i snitt, nästan 19 procent av avlidna motorfordonsförare haft en otillåten alkoholhalt i blodet under den senaste tioårsperioden. Alkoholrelaterat våld (antal anmälda misshandelsfall utomhus där gärningspersonen var okänd) ökade

mellan 2000 och 2007 men därefter har antalet anmälningar minskat fram till och med 2015. Kvinnor respektive män som vårdats för alkoholrelaterade diagnoser ökade generellt sett mellan 2000 och 2012 för att därefter minska fram till och med 2015. Den alkoholrelaterade dödligheten ökade bland män och kvinnor under 1970-talet för att därefter minska kraftigt bland männen. Männen dödlighet är betydligt lägre 2015 än i slutet av 70-talet. Sedan slutet av 70-talet fram till 2015 framträder dock tillfälliga uppgångar av männens dödlighet, till exempel i början av 90-talet och mitten av 00-talet. Sedan slutet av 00-talet minskade dock männens dödlighet generellt sett fram till och med 2013. Högre nivåer av alkoholrelaterad dödlighet uppträder bland männen 2014 och 2015 jämfört med 2013. Bland kvinnorna framträder inte samma tydliga förändringar över tid i alkoholrelaterad dödlighet. Man kan dock notera en tydlig uppgång under 70-talet, en gradvis ökning under 90-talet fram till mitten av 00-talet samt en viss nedgång under slutet av 00-talet fram till ungefär 2013. Under 2014 och 2015 var dock dödligheten bland kvinnor högre än vad den var 2013.

I jämförelse med andra europeiska länder är den totala alkoholkonsumtionen (15+) under Europasnittet (WHO 2014). Detsamma gäller bland annat andelen alkoholkonsumenter och intensivkonsumenter bland svenska skolungdomar i årskurs 9.

Narkotikautvecklingen

Andelen i befolkningen som provat narkotika har varit relativt oförändrad under 2000-talet, efter en uppgång under föregående årtionde. Dock finns tecken på att användningen blivit något mera intensiv bland yngre vuxna. År 2016 svarade 17 procent bland 18-åriga gymnasieelever att de provat narkotika någon gång, 13 procent hade använt senaste 12 månaderna och 3 procent hade använt narkotika 20 gånger eller mer. Jämfört med exempelvis Europa och USA är detta förhållandevis låga nivåer. I den senaste ESPAD-undersökningen från 2015 bland 16-åriga europeiska skolelever kom Sverige exempelvis på en sjätte plats från botten av totalt 35 europeiska länder vad det gällde cannabisanvändning senaste 30 dagarna.

Även den allvarliga narkotikakonsumtionen ökade under 1990-talet. Den mest problematiska narkotikaanvändningen är dock svårare att mäta än mer tillfällig användning, men enligt tillgängliga indikatorer som sjukhusstatistik, dödsorsaksstatistik och kriminalstatistik förefaller situationen ha försämrats ytterligare under 2000-talet. Jämför man med Europa pekar tillgänglig statistik på att andelen problematiska användare i Sverige tycks vara av genomsnittlig europeisk nivå samtidigt som dödligheten i Sverige ligger avsevärt högre än europagenomsnittet. Att göra denna typ av internationella jämförelser är dock vanskligt eftersom informationen inte är insamlad på ett likartat sätt i olika länder.

Snifningsutvecklingen

Det kan konstateras att användning av snifningsmedel i Sverige främst förekommer hos yngre tonåringar. Andelen som prövat sådana medel har minskat sedan millennieskiftet och uppgick till cirka 3 procent bland svenska skolungdomar 2016. Även i USA har det inträffat en nedgång vad gäller snifning och denna påbörjades redan under 1990-talets mitt. Enligt ESPAD-undersökningen bland 16-åriga skolelever i Europa har läget varit relativt stabilt på europainivå och Sverige intar i den undersökningen ett mittenläge.

Dopningsutvecklingen

Få svenskar har använt hormondopningsmedel som anabola androgena steroider. Enligt befolkningsundersökningar är det under en procent som gjort detta och främst handlar det om yngre och medelålders män. Användning av hormondopningsmedel utanför elitidrotten blev vanligare under 1990-talet och idag har det byggts upp en begränsad grupp användare av sådana medel där syftet inte är att vinna idrottsliga fördelar.

Tobaksutvecklingen

Till skillnad från många andra länder där tobakskonsumtionen i huvudsak omfattar cigarettrökning omfattar användningen av tobak i Sverige i huvudsak två tobaksprodukter: cigaretter och snus.

Gällande tillgängligheten till tobak visar uppgifter om realprisförändringar för tobak, från och med 2000-talets första år och framåt, att den ekonomiska tillgängligheten till tobak succesivt har minskat under 2000-talet. Sedan 2006 finns även uppgifter som pekar på att också den fysiska tillgängligheten till tobak, i form av antal försäljningsställen i relation till befolkningen, minskat.

Både försäljningsstatistik och konsumtionsvaneundersökningar som beskrivits i rapporten visar att tobakskonsumtionen minskat i Sverige under en lång tid. Främst är det den dagliga rökningen som minskat och nedgången har varit påtaglig både bland män och kvinnor men allra störst bland männen. Sedan 1990-talets mitt har dagligrökning därav varit något vanligare bland kvinnor än bland män i Sverige, vilket är ovanligt ur ett internationellt perspektiv.

Även sett till den sammanlagda andelen rökare avviker Sverige från internationella mönster med tydligt lägre nivåer av rökare än i övriga EU-länder. I den senaste nationella folkhälsoenkäten som Folkhälsomyndigheten genomförde (2016) uppgav cirka 8 procent av männen och 10 procent av kvinnorna i Sverige att de rökte på daglig basis.

I många andra länder ligger andelen tobaksanvändare alltså på högre nivåer bland männen än bland kvinnorna. Detta gäller emellertid också Sverige då också snusare räknas in i gruppen av tobakskonsumenter.

Snusningen har inte studerats lika kontinuerligt som rökningen i Sverige, men de uppgifter som finns indikerar att snusningen ökade under 1990-talet och att den ökat ytterligare något fram tills de år då snusningen började studeras mer regelbundet i befolkningen 2004. Därefter har snusningens omfattning legat på en förhållandevis stabil nivå. Både bland de män och bland de förhållandevis få kvinnor som använder snus i Sverige, gör de flesta av dem det på daglig basis. I 2016 års undersökning var omkring 18 procent av männen och 4 procent av kvinnorna i befolkningen dagligsnusare.

Även bland skolelever i årskurs 9 (den årskull som blir 16 år under undersökningsåret) har andelen tobakskonsumenter minskat under en lång tid och under 2000-talet har andelen niondeklassare som röker eller snusar halverats. Bland de två år äldre skoleleverna som deltar i den svenska skolundersökningen av elever i gymnasiet år 2 (elever som fyller 18 år under undersökningsåret) har tobaksanvändningen inte minskat i lika stor utsträckning som bland niondeklassarna. Under flera år efter att denna årskurs började studeras (2004) var andelen 18-åringar som använde tobak förhållandevis stabil, men i de senaste 5–6 årens undersökningar har andelen tobakskonsumenter minskat bland flickorna och även bland gymnasiepojkarna har nivån minskat i de två senaste undersökningarna.

Avslutningsvis kan sägas att tobakskonsumtionen i Sverige minskat påtagligt under de senaste decennierna. Antalet män som dör i lungcancer har också länge varit på nedåtgående, men på uppåtgående bland kvinnorna i Sverige. De senaste uppgifterna visar dock att något färre kvinnor dog i lungcancer 2015 än året innan och förhoppningsvis kan kulmen ha nåtts även bland dem. Fortfarande står tobakskonsumtionen dock för en väsentlig del av sjukdoms-
bördan i landet. Vid den senaste jämförelsen stod tobak för omkring 8 procent av sjukdoms-
bördan i landet, vilket var mer än dubbelt så mycket som den sjukdoms-
börda som orsakades av alkohol och narkotika.